ЯКОВЛЄВ
Анатолій Іванович

УДК 330

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

THE IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF MANAGING COSTS AT INDUSTRIAL ENTERPRISES

доктор екон. наук, професор, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут", м. Харків

Розглянуто основні причини високого рівня витрат на виробництво продукції промислових підприємств. Окреслено напрямки ефективного управління витратами на сучасному етапі господарювання. Обумовлено виокремлення сталого та умовно сталого компонентів величини постійних витрат при оцінці граничних витрат.

Рассмотрены основные причины высокого уровня затрат на производство продукции промышленных предприятий. Очерчены направления эффективного управления затратами на современном этапе хозяйствования. Обусловлено выделение устойчивого и условно устойчивого компонентов величины постоянных затрат при оценке предельных издержек.

Considered the main causes of the high level of the cost of production of products of industrial enterprises. Defined areas of the effective cost management at the present stage of economic management. Developed to the isolation of the stable and conditionally stable componenti of value of fixed costs in assessing the marginal costs.

Ключові слова: *витрати, промислові підприємства, формування структури витрат, граничні витрати, постійні витрати, облік, моніторинг*

Ключевые слова: *затраты, промышленные предприятия, формирование структуры затрат, предельные затраты, постоянные затраты, учет, мониторинг*

Keywords: *costs, industrial enterprises, the formation of the structure of costs marginal costs, fixed costs, accounting, monitoring*

ВСТУП

Стрімкий розвиток ринкових відносин, зростання конкуренції спонукає підприємства України до перегляду усталених стереотипів у підходах до формування виробничих витрат, які грунтувалися в основному на принципі збільшення виробництва продукції при пропорційному зростанні витрат ресурсів. Нинішні умови господарювання вимагають від виробника продукції нарощувати обсяги її виробництва з меншими витратами. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечити таке формування виробничих витрат, за якого виробництво продукції відповідної якості здійснювалося б за умови випереджаючого його зростання порівняно з витратами.

Особливо гостро проблема необхідності застосування системного підходу до управління витратами стоїть перед промисловими підприємствами України. Важливість зниження витрат до рівня, що відповідає сучасним світовим стандартам, на підприємствах стає все більш та більш актуальною. Для отримання можливості успішної прибуткової роботи на світових ринках збуту, необхідною є оптимізація використання всіх видів ресурсів підприємства та скорочення рівня витрат на виробництво продукції.

В умовах несприятливого впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на діяльність промислових українських підприємств, після фінансової кризи, розвитку конкуренції, нескінченне підвищення цін з метою отримання надприбутків неможливе. Ціни на продукцію вітчизняних товаровиробників вже досягли світового рівня, але якість цієї продукції значно поступається перед досягненнями країн із ринковою економікою. Як результат – переважна частина продукції вітчизняних промислових підприємств неконкурентоспроможна, а витрати на її виготовлення дуже високі, що призвело до отримання збитків на багатьох підприємствах.

МЕТА СТАТТІ

Зважаючи на зазначене, у центрі особливої уваги менеджменту промислових підприємств були і залишаються витрати на виробництво продукції, оскільки їх величина впливає на формування ціни, визначаючи в підсумку рівень конкурентоспроможності тієї чи іншої продукції та розмір прибутку підприємств. Відповідно, вирішення завдань щодо зниження витрат, удосконалення механізму формування їх структури на промислових підприємства набуває першочергового значення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним підґрунтям дослідження є спеціальні та загальнонаукові методи пізнання й оцінювання економічних процесів та явищ: економічного аналізу; індукції та дедукції; систематизації та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Особливе значення категорій витрат закономірно зробило їх об'єктом серйозного вивчення представниками науки та практики і в Україні, і за її межами. Теоретичні аспекти формування структури витрат досліджувалися у роботах таких науковців, як І.А. Бланка, М.Г. Грещака, А.О. Задої, В.Н. Зоріної, П.В.Іванюти, Г.В. Савицької, А.М. Турило, М.Г. Чумаченко, Ю.С. Цал-Цалко, У. Шарпа та інших вчених. Проте, практичні аспекти формування структури витрат промислових підприємств безпосередньо пов'язані з особливостями функціонування цих підприємств, зокрема з їх галузевими умовами діяльності і потребують удосконалення.

Основними причинами високого рівня витрат на виробництво продукції українських підприємств стали не тільки зростання цін та тарифів, але й недосконаліть системи управління витратами. В структурі операційних витрат реалізованої продукції в цілому по економіці України переважають матеріальні витрати. Це зумовлено високим рівнем собівартості промислової продукції в Україні через недосконалу технологію та організацію виробництва і, як наслідок, значну трудо-, енерго- і фондомісткість продукції. Тому виникає об'єктивна необхідність удосконалення методичних засад управління витратами на промислових підприємствах.

Ефективне управління витратами на сучасному етапі господарювання можливе лише за умови чіткої організації обліку, контролю та поточного моніторингу витрат за їх видами, що дозволить виявити внутрішні резерви та напрямки зниження витрат на виробництво продукції. Проте, облік, який є найтрудомісткішою функцією управління витратами, на більшості підприємств здійснюється на основі традиційних підходів до його організації. Зокрема, недоліком організації обліку витрат є те, що витрати на утримання й експлуатацію машин та устаткування здебільшого обліковують лише в розрізі цехів, а на окремих підприємствах такий облік взагалі не ведуть. Оскільки облік загальновиробничих, адміністративних та збутових витрат є досить трудомісткий, то на підприємствах здійснюється такий облік в цілому по підприємству.

Крім того, дані про фактичні витрати можна одержати лише в середині наступного за звітним місяця. Така ситуація не дає змоги керівництву підрозділу оперативно впливати на їх рівень.

Ефективне управління витратами передусім забезпечується не контролем перевитрат ресурсів, а пошуком і впровадженням кардинально поліпшених способів здійснення виробничих та обслуговуючих процесів, що й обумовлюють рівень витрат на підприємстві. У зв'язку з цим, слід звернути увагу на передовий закордонний та вітчизняний досвід застосування новітніх концепцій та методів управління витратами.

Узагальнюючи матеріали зарубіжних та вітчизняних вчених, можна виокремити наступні базові концепції управління витратами: концепція витратоутворюючих чинників (традиційне управління витратами,управління цільовими витратами); концепція за функціональною системою (АВС); концепція доданої вартості; концепція альтернативних витрат; концепція ланцюжка цінностей; концепція трансакційних витрат; концепція стратегічного управління витратами; концепція витрат, що пов'язана з якістю.

В практиці зарубіжних підприємств широко розповсюджена концепція доданої вартості управління витратами. Принцип цієї концепції полягає у тому, що основним чинником, який визначає характер кривої конкурентної пропозиції підприємства, є крива його граничних витрат.

Граничні витрати – це додаткові витрати, які пов'язані з виробництвом додаткової одиниці продукту найдешевшим способом [2, с. 93]. Граничні витрати ще називають «прирощенням витрат», «диференційними витратами», «додатковими витратами». Концепція прирощених витрат і надходжень схожа на концепцію маржинальних витрат й маржинальних надходжень, де за допомогою системи «витрати – обсяг – прибуток» оцінюють вплив величини структури витрат на прибуток підприємства. Питання практичного використання розподілу витрат на постійні та змінні та кількісного визначення оптимального їх співвідношення залишається невирішеним.

Поділ витрат на постійні і змінні дозволяє аналізувати залежність витрат і прибутку від обсягу виробництва при виборі варіантів проектних і планових рішень, допомагає приймати вірні управлінські рішення. Дана інформація грає важливу роль в плануванні і контролі виробничих витрат.

Проведений аналіз витрат виробництва діючих промислових підприємств, показав, що постійні витрати, які визначаються потужністю, не обмежуються рамками постійних або змінних витрат. До них відносяться витрати технологічного палива, енергетичних витрат в частині витрат на підтримку певного температурного режиму і витрат на підтримку устаткування в працездатному стані; витрати за змістом основних засобів; транспортні витрати по перевезенню матеріальних цінностей, необхідних при проведенні ремонтів і ін.

Суть витрат управління - віддзеркалення політики адміністрації організації. Характерною особливістю є те, що вони не знаходяться ні в якому зв'язку з поточною зміною об'єму виробництва, величина даних витрат в критичний момент може бути знижена без зміни об'єму виробництва і реалізації.

Окрім постійних та змінних витрат, вчені виокремлюють «змішані» витрати, які не можна класифікувати ні як змінні, ні як постійні. Витрати даного типу мають одночасно змінні і постійні компоненти. Зазначене значно ускладнює визначення величини постійних, змінних та граничних витрат в умовах роботи промислових підприємств.

Досить важливим для оперативного контролю витрат є виокремлення величини постійних витрат в сукупних витратах. На практиці діяльності промислових підприємств поділ витрат на постійні та змінні здійснюється постатейно, що недостатньо точно відбиває наявну структуру витрат. На багатьох

промислових підприємствах в умовах кризи було отримано збитки, що дає змогу визначити реальну величину постійних витрат на підприємстві, адже їх величина не залежить від коливань обсягів виробництва продукції. За отриманими результатами виявлено, що величина постійних витрат за умов збиткової діяльності менша за їх розрахунковий рівень. Тому для здійснення ефективного управління витратами на промислових підприємствах доцільно виокремити некерований (сталий) та керований (умовно сталий) компоненти величини постійних витрат. Зазначені компоненти величини постійних витрат знаходять своє відображення в роботах вітчизняних та забіжних вчених економістів. Зокрема, в роботі У. Шарпа досліджено постійний та змінний компоненти операційного прибутку, сформований під впливом різної структури витрат на підприємстві [3, с. 600].

Також слід відзначити, що залежність окремих витрат від обсягів виробництва в різних галузях промисловості неоднакова. Одні і ті ж види витрат в умовах одного виробництва можуть бути змінними, а в умовах іншого - постійними. Таким чином, встановити універсальну, однаково придатну для всіх підприємств класифікацію витрат з підрозділом на змінні - постійні неможливо, номенклатура постійних витрат не може бути єдиною для всіх галузей промисловості і повинна уточнюватися з урахуванням специфіки підприємства, складу витрат на виробництво і порядку їх віднесення на собівартість продукції. Така класифікація витрат виробництва може бути розроблена лише стосовно конкретної області промисловості і певних умов організації і технології виробництва.

ВИСНОВКИ

Облік та моніторинг формування структури витрат на виробництво продукції промислових підприємств є важливим аспектом побудови відповідного механізму, оскільки рівень та структура витрат є одним з головних факторів ефективності функціонування виробничих систем та їх конкурентоспроможності.

Література

1. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс. / И.А.Бланк. - К.: Ника - Центр, Эльга, 2002. - 528с.

2. Задоя А.О. Мікроекономіка: курс лекцій та вправи: навч. посібник/ А.О. Задоя. - К.: Знання, 2006. - 211 с.

3. Шарп У. Инвестиции: [монография] / Шарп У., А.Г.,Бэйлипер Дж.; [пер. с англ.]. – М.: Инфра-М, 1997. –1028 с.

4. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.

5. Турило А.М., Кравчук Ю.Б., Турило А.А. Управління витратами підприємства: Навч. посібник / А.М. Турило, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 120 с.